

Zie b.v. wat Dr. J. Th. Oudemans in *Natura* over onze sprinkhanen zegt, naar aanleiding van het blijkbaar niet gekende werk van C. Willemse.

Meer recht heeft de Utrechtsche enthousiast die alles wil weten, wat er bij onze inlandsche mieren voorvalt, maar toch ook wel eens mocht vragen, wat Wasmann, Schmitz, Everts, Oudemans en zoovele anderen al voor ons land gedaan hebben. Op dit gebied is er echter nog zooveel te doen, dat jeugdig enthousiasme geen kwaad kan, als er maar geen zelfoverschatting bijkomt.

Maar nu ter zake over een speciaal punt. Over onze haften is nog niet veel bekend, maar biologisch en anatomisch is daar al in 1675 door Swammerdam een meesterwerk over geschreven. Hoe staat het met de bekendheid van onze fauna? Twee en dertig jaar geleden verscheen de lijst van Herman Albarda, die twee en veertig soorten voor ons land wist op te noemen en daar is sindsdien, ook niet door v. d. Weele in zijn aanvullingslijst van 1907, iets aan toegevoegd. De vraag is zelfs: mag dat aantal nog gehandhaafd worden?

Het oeveraas van Swammerdam, *Palingenia longicauda* Ol. schijnt n.l. niet meer gezien te worden. Is dit schijn of werkelijkheid?

Snellen van Vollenhove zegt in zijn Gelede Dieren van Nederland: „*Ephemera Swammerdamiana* Latr. (d.i. *Palingenia longicauda* Ol.), de grootere soort, die meer bijzonder „het haft genoemd wordt en tegen St. Jan, dat is in het laatst van Juni drie dagen des avonds „op de Maas, Merwe en andere rivieren vliegt. Haar ligchaam is 2.5 duim lang en heeft „aan het achtereinde twee staarten, welke drie maal zoo lang zijn. Zij is waskleurig of „geel, met de oogen zwart en de rugzijde van het achterlijf grauw; ook hebben de vleugels „eenen grauwen tint. Het is deze soort, die, gelijk de naam reeds aanduidt, door Swammerdam werd onderzocht. Wanneer zij zwermt, strekt zij in grooten getale tot prooi voor „vogels en visschen; kort daarna zegt men dat de voorn smakelijker is dan gewoonlijk.”

Oudemans schrijft in „De Nederlandsche Insecten” o a : „het welbekende oeveraas, dat, „zooals reeds zooeven gezegd werd, in Juni, eenige avonden achter elkander, bij millioenen „te voorschijn komt op eenige onzer groote rivieren en slechts enkele uren leeft.”

Dus een „welbekend” dier bij „millioenen”, en nu de werkelijkheid van tegenwoordig: Wie heeft het dier nog gezien en wanneer? *Polymitarcys virgo* Ol. geheel wit, ♂ twee, ♀ drie staarten, ook een vrij groot dier, maar toch heel wat kleiner dan het oeveraas wordt er veel mee verward, dus liefst het dier toonen en in aantal.

Weet men wel, dat in het klassieke land van het oeveraas slechts een paar oude exemplaren in Utrecht en Leiden aanwezig zijn en dat het twijfelachtig is, of het nog bij ons voorkomt? Of is het dier er heusch nog? Sinds jaren tracht ik het te bemachtigen, maar geen mijner correspondenten aan de groote rivieren kan het mij bezorgen.

Is soms de zalm- of andere vischcultuur daar schuld aan? Onwaarschijnlijk. Een biologische bestrijding zou dat zijn, maar die geeft hoogstens schaarschte, geen uitroeiing. Of is er vergiftiging van het Rijn en Maaswater? Of, en dit is een vraag waar ook het buitenland op zou moeten antwoorden, is deze groote soort aan het uitsterven? Wie helpt mee het raadsel oplossen?

Ondergeteekende neemt gaarne het materiaal in ontvangst, maar met opgaaf van tijd en plaats. Door zijn teerheid is het moeilijk te behandelen, maar al zijn geheele exemplaren gewenscht, ook licht beschadigde zullen nog wel gedetermineerd kunnen worden.

J. W. Brouwersplein 9, Amsterdam.

Dr. MAC GILLAVRY.

„De „Süddeutsche Vogelwarte”. — Bovenstaande vereeniging, welke in Mei 1919 te Stuttgart werd opgericht, verdient de aandacht van alle Nederlandsche vogelliefhebbers en ornithologen. Na de korte uiteenzetting over het streven dier „Vogelwarte”, welke ik hier zal geven, hoop ik, dat velen ervan een zóo sympathieken indruk gekregen zullen hebben, dat zij zich als lid willen opgeven. Door de lage Markenkoers is dit zeer goedkoop; men wordt nl. levenslang lid voor 200 Mark, waarbij men nog eenig geld moet voegen voor 't verzenden (porto) der tijdschriften en boeken, die de Vereeniging uitgeeft (bv. ± 25 Mk.; het jaarl. lidm. bedraagt 20 Mark). Ondergeteekende heeft zich belast met aannemen van leden, zóó dat men door toezending van / 11.— naar Wageningen, Hoogstr. 102 levenslang lid dier Vereeniging wordt.

Thans dus iets over doel en streven der vereeniging, wier wetenschappelijk leider Dr. Floericke is, die velen, als schrijver van verschillende ornithologische werken en werkjes

wel zullen kennen. Naast de oprichting van een trekstation, waar in het trekseizoen een aantal waarnemers gestationeerd zijn, tracht men door cursussen (excursies) in en om Stuttgart accurate waarnemers te kweeken en wil men zoo Zuid-Duitschland met een net van goede waarnemers overtrekken. Daarbij wordt een schema, een „Anleitung zu Zugsbeobachtungen" gegeven voor de waarnemingen; betreffende aankomst, vertrek of doortrek van trekvogels.

Na de jaarlijksche inzending der gegevens worden zij dan door Dr. Floericke verwerkt. Men ziet: een systeem, zooals door ons nu sinds eenige jaren met succes wordt toegepast. Trouwens als wij het bijschrift lezen klinkt dit volkomen gelijk met de argumenten, welke ikzelf telkens weer heb aangevoerd vóór een dergelijke methode. „Eine solche Bearbeitung wird wissenschaftlichen Wert haben, während die *einzelne Beobachtungen an sich nicht schwer wiegen*. Wenn irgend wo, so gilt hier der Satz, daß *nur gemeinsame Arbeit zum Ziel führt*."

Ook overigens is de richting, die Dr. Floericke inslaat gelijk aan den door Wolda en mij gepredikten weg. Overal verschijnen bijdragen tot het vaste domicilie en de belangrijkheid van *nauwkeurige* waarnemingen op een *klein* terrein, want „... auch die täglichen Wahrnehmungen des Laien, das Beobachten bei Spaziergängen gewinnen wissenschaftlichen Wert beim Vergleichen mit andern." Echter „zum Grundsatz mache man sich: nicht etwa ein übermäßig großes Gebiet flüchtig zu begehen, sondern täglich mit Fernstecher und Notizbuch bewaffnet *denselben Spaziergang* zu machen und dabei auf jede Veränderung der Vogelwelt genau zu achten".

Mogen wij in dit opzicht, in Nederland dus iets vooruit zijn geweest, ik geloof toch, dat de basis van het wetenschappelijk denken in ornithologische richting er verder is dan bij ons. Zoo blijken de biologische vondsten van de laatste twintig jaar doorgedrongen te zijn tot de Zuid-Duitsche ornithologie. Ik denk hier in 't bijzonder aan de constantheid der soorten (Johannsen), Mendelleer, enz., waar o.a. de Nederlandsche ornithologen zich al bitter weinig van aantrekken.

De studie der verschillende geographische rassen wordt wel wat erg eenzijdig doorgevoerd, daar men toch onmogelijk uit *uiterlijke verschillen* tot *verschillende soorten* kan concluderen. De uitwendige omstandigheden kunnen geheel of gedeeltelijk de afwijkende lengten, kleuren, e. d. veroorzaken, zoodat wij in den grond volkomen gelijke *soorten* beschouwden. Als wij bv. zien, dat de Zanglijsters in Gelderland 2 weken later met zingen aanvangen dan in Holland, denken wij allereerst aan *uitwendige* invloeden en niet aan 2 verschillende *soorten* Zanglijsters. Vindt men echter de gemiddelde vleugellengte één c.M. grooter dan in een andere streek, dan wordt maar gauw een nieuwe soort geschapen. De eenvoudige biologische wetten worden in de ornithologie veelal verwaarloosd. Als Dr. Floericke echter in een artikel „Systematisches IV; Vorstudien über *Fringilla coelebs*" de gemiddelde vleugellengten van *Fr. coelebs* uit verschillende streken van Midden Europa bezielt, komt daarbij deze kwestie ter sprake. En heet het, m. i. terecht: „Die heutige Systematik hat über dem eifrigen, aber etwas einseitigen Studium der geographischen Rassen *diese Wohnplatzunterschiede völlig vernachlässigt*". Met voorbeelden wordt dit toegelicht.¹⁾

Teekenend daarbij is ook, dat opgenomen wordt een mededeeling „Neue Untersuchungen über den Artensprung", waarin melding wordt gemaakt van de oorzaak eener mutatie, kort geleden gevonden door onzen landsman van der Wolk. De ornithologie moet voortdurend leeren uit wat in evenwijdige wetenschappen wordt gevonden en niet afgezonderd arbeiden, zooals helaas in ons land maar al te veel gebeurt.

Omdat de beste en eigenlijk eenige zekere basis voor Systematiek de onderlinge *verwantschap* is, welke men door planmatig kruisen der soorten veelal kan vaststellen, ligt het geheel in de lijn van de „Süddeutsche Vogelwarte", dat naast het trekstation aan het Bodensee, een proefstation wordt ingericht, dat „sowohl praktischen Zwecken wie Studien über Verwertung, *Anpassung*, *Bastardierung* und dergleichen dienen soll".

Is het wetenschappelijke gedeelte op een hooge leest geschoeid, ook het standpunt inzake *vogelbescherming* is mij volledig sympathiek. Dr. Floericke is ook een voorvechter voor het

1) Zoo is bv. „Unser Gimpel (*Pyrrula pyrrhula germanica*) vielleicht nichts anderes als der Gebirgsschlag van *P. p. europaea*" (Gimpel = Goudvink).

idee van natuurmonumenten en als bestuurslid van de „Verein Naturschutzpark“ was een flinke actie voor een redelijke vogelbescherming te verwachten. Men werkt thans hard mede tot het samenstellen van een betere vogelwet, die verschillende Deutsche Staten voorbereiden. „Wir hoffen mit unseren Ansichten durchzudringen“, schrijft het bestuur.

Om een voorbeeld te geven van de opvattingen dienaangaande, wil ik nog even de aandacht schenken aan de opvatting over het *maagonderzoek*, waar deze kwestie juist kort geleden in ons land actueel is geweest. De „Süddeutsche Vogelwarte“ geeft behalve het tijdschrift „Mitteilungen über die Vogelwelt“ nu en dan ook „Buchbeilagen“ kosteloos aan zijne leden. In het eerste boekje getiteld „Detektivstudien in der Vogelwelt“ wordt betoogt hoe door *voederproeven*, door *waarneming* en door *excrementen- en ballenonderzoek* een beter idee over het voedsel, dat de vogel gebruikt, te verkrijgen is, dan door maagonderzoek. Bovendien is dit laatste wreed en juist de ontwikkelde personen moeten voorgaan, om hier voor een groot deel een eind aan te maken. Wetenschappelijke studie mag niet almachtig wezen, zij is tenslotte ook een bezigheid der menschen als elke andere, en mag niet te zeer ingrijpen in de schoonheid van de natuur, die tegenwoordig toch altijd nog méér menschen doet genieten dan wetenschappelijk onderzoek.

Zijn er bovendien andere wegen voor dit onderzoek, laat zij die dan eerst nemen en Dr. Floericke toont met een overweldigende hoeveelheid materiaal van onderzochte ballen van uilen-, kraaien- en roofvogelsoorten, hoe belangrijke resultaten ook zonder dooden der vogels in deze richting zijn te bereiken. De resultaten zelf, die een interessant licht werpen op de nuttigheid der meeste uilen en roofvogels, laat ik hier verder rusten, maar haal nog eenige regels aan over het principe van het maagonderzoek. „Die Magenuntersuchungen sind ja an sich ein gutes Mittel, aber auch ein *grausames*, denn sie erfordern eben das Abschießen des Vogels und geben schließlich doch nur über seine *letzte* Mahlzeit, über *einen einzigen, willkürlich aus seinem Leben gegriffenen Tag* Aufschluß“ (pag. 3). Evenals altijd hebben we weinig aan enkele los van elkaar staande gegevens. Wij behoeven: systematisch doorgevoerde onderzoekingen over het voedsel, gebruikt door *bepaalde* individuen in den loop van het jaar in een *bepaalde* streek. „Das ist ja der große Vorteil der Gewölluntersuchungen, daß sie gestatten, den Speisezettel eines *bestimmten* Vogels *buchstäblich von Tag, zu Tag genau zu verfolgen*, ohne den Vogel töten zu müssen“ (pag. 5).

Ik acht nu de ontwikkeling van de „Süddeutsche Vogelwarte“ van zoo hoog belang, omdat de werkwijze principieel gelijk is aan den ook door ons ingeslagen weg. Daardoor is het mogelijk:

1. Straks onze uitkomsten van trek, zang, broeden te vergelijken met die uit Duitschland, wat interessante en belangrijke uitkomsten voorspelt.
2. Het vogelbeschermingsidee, ruim opgevat, te bevorderen, daar hierbij internationaal gelijke wetten slechts effect hebben ¹⁾.

Ik raad de lezers, die zich ervoor interesseeren dus lid te worden. Zij ontvangen dan kosteloos het tijdschrift en boeken, die de vereeniging uitgeeft. De uitvoering van het laatst verschenen boekje „Papageienstudien“ is schitterend met vele platen in prachtige kleuren-druk. Het laatste nummer van het tijdschrift (Maart '21) telt $\pm$ 70 pagina's en is geillustreerd met foto's, teekeningen en een plaat in kleurendruk. Van den inhoud vermeld ik o.a.:

Dr. Kurt Floericke „Natur und Mensch“, Dr. Fischer „Der Herbstzug der Mönchsgrasmücke“ (1913—1920), Prof. Dr. Buchner „Ein schneeweißer Waldkauz“, Dr. K. Floericke „Systematisches“, Graf Schmissing „Vom Raubwürger“, enz.

Daarnaast bevat het tijdschrift steeds een schat van kleine ornithologische waarnemingen, betreffende het voortdringen van de Zwarte Specht in de richting van ons land, mededeelingen over het vaste domicilie, over vroeger zingen van stads- dan van buitenvogels, over den invloed van directe omstandigheden (voedselafsnijding) op den trek, enz.

1) Vogelbescherming heeft eerst als ze internationaal georganiseerd is practische uitwerking. Wanneer de Zuid-Duitschers op den trek nl. wegschieten, wat wij beschermd hebben, zijn we practisch nog weinig verder. Daarom heeft onze *eigen* vogelstand ook zooveel belang bij vogelbescherming in *andere* landen.

enz. Deze uitkomsten komen veelal zoo overeen met het door mijzelf beweerde, dat ik hierop in „Natura” nader zal wijzen.¹⁾

Denkt men er aan, dat door lid te worden dit alles kosteloos toegezonden wordt en men daarbij nog een sympathiek streven steunt, zoo zal wel niemand, die zich in deze richting interesseert, nalaten / 11. — voor levenslang lidmaatschap aan mij op te zenden.

Wageningen, Hoogstr. 102.

D. TOLLENAAR.

Thijm. — Er is geen provincie in ons land, tenzij dan misschien Zeeland, waar Thijm geheel ontbreekt. Vermoedelijk zullen dan ook alle lezers van ons tijdschrift het sierlijke geurige plantje met z'n weelderige massa rose bloempjes wel kennen. Toch is er aan dit bekende plantje nog heel wat onbekends en het doel van dit stukje is, daarop de aandacht te vestigen, in de hoop, dat wij gezamenlijk de gegevens bij elkaar zullen kunnen brengen, om de verschillende onbekenden te elimineeren en het Thijm-vraagstuk, althans voor ons land, op te lossen.

Zoodra we wat nauwkeuriger op Thijm gaan letten, blijkt al heel gauw, dat er meerdere verschillende vormen onder die eene naam zijn samengebracht. Ik wil hier nu niet spreken over kultuurvormen (èn om de geur en om de kleur worden allerlei verschillende vormen nog al eens gekweekt) maar het alleen hebben over de echte wilde planten, zooals zij, waar zij groeien meestal in grooten overvloed voorkomen.

Alle Nederlandsche wilde Thijm wordt in onze flora's gerekend tot de soort *Thymus serpyllum*, die dan gesplitst wordt in de variëteiten α . *chamaedrys* Fries en β . *angustifolius* Pers. Moderne onderzoekingen van zeer veel materiaal en literatuur hebben er evenwel toe geleid, dat men tegenwoordig liever van twee afzonderlijke soorten spreekt, die dan de namen *Thymus glaber* Mill en *Thymus angustifolius* Pers. moeten dragen.

Beide soorten zijn zeer vormenrijk, en er worden dan ook in uitvoeriger botanische werken velerlei ondersoorten, variëteiten en vormen van onderscheiden, die ik echter voorloopig nog buiten beschouwing wil laten, omdat de verschillen soms zeer subtiel zijn, en heel vaak in de natuur geen scherpe afscheidingen bestaan. Wel kan ik even aanstippen in welke opzichten de plant varieert.

De bloemkleur is soms (vrij zelden) zuiver wit, maar wisselt meestal van licht rose en lila tot donker karmijnrood.

De bloeiwijze bestaat gewoonlijk uit een bolrond of min of meer verlengd hoofdje van licht op elkaar staande bloemkransen. Bij forsche weelderige planten wordt het hoofdje langer en verwijderen de onderste kransen zich van het hoofdje. Soms komen exemplaren voor, waar de bloemen alle in de oksels van normaal ontwikkelde bladen staan en daardoor geen hoofdje vormen.

De bloemen zelf zijn nu eens klein (vrouwelijk) dan weer groot (mannelijk).

Ook de geur van de geheele plant is zeer verschillend. Men onderzoekt die het gemakkelijkst door de plant even tusschen duim en vinger te wrijven. Naast planten met de gewone, moeilijk nader te omschrijven typische thijmgeur vindt men er met een fijne melisse of bergamotgeur, soms zelfs een sterke citroengeur, andere ruiken min of meer als *mentha arvensis*, terwijl ook een ietwat, terpentijnachtige reuk niet zeldzaam is. Hoewel meestal een bepaalde vegetatie in z'n geheel de zelfde geur heeft, ken ik toch ook plaatsen, waar planten van zeer verschillende geur door elkaar groeien. Zij zijn dan meestal op het oog nauwelijks te onderscheiden.

Ook de bladvorm en de beharing der planten is zeer verschillend. Hier raken we evenwel de verschillen tusschen de beide soorten. Het kenmerk ter onderscheiding van de twee soorten is de wijze van beharing. Terwijl bij *Th. angustifolius* de stengel, vooral die van het bloemhoofdje rondom, meestal dicht, maar altijd volkomen gelijkmatig behaard is, zijn bij *Th. glaber* van de vier stengelkanten er twee volkomen kaal, terwijl de twee andere geheel, of in hoofdzaak langs de randen, behaard zijn. Deze kale en behaarde stengelkanten wisselen elkaar af aan de opeenvolgende stengelleden. Verder is *Th. angustifolius* gewoonlijk lager en dichter en grooter van bloem dan *Th. glaber* en heeft de eerste smalle lijnvormige, de ander ovale tot eivormige of ronde blaadjes, die meestal gaafrandig, soms echter min of meer getand zijn.

1) Zie reeds „Natura” No. 270, 15 Mrt '21.